

**JANÁČKOVA AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ
V BRNĚ**

Hudební fakulta

Katedra dechových nástrojů

Flétna (8201R022)

Fujara – symbol slovenskej ľudovej hudby

Bakalářská práce

Autor práce: Marcela Ondřejková

Vedoucí práce: doc. MgA. František Kantor

Oponent práce: prof. MgA. Václav Kunt

Brno 2013

Bibliografický záznam

ONDREJKOVÁ, Marcela. *Fujara – symbol slovenskej ľudovej hudby [The fujara – symbol of Slovak folk music]*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, rok 2013. 35 s. Vedoucí bakalářské práce doc. MgA. František Kantor.

Anotace

Bakalárska práca „Fujara – symbol slovenskej ľudovej hudby“ poukazuje na charakteristiku fujary ako tradičného slovenského hudobného nástroja. Na základe odborných písomných prameňov práca predstavuje problematiku v oblasti histórie, výroby, interpretácie a muzikologických a etnomuzikologických špecifik tohto nástroja. V práci je uvedený aj osobný rozhovor s fujaristom a výrobcou fujár.

Annotation

Diploma thesis „Fujara - the symbol of Slovak folk music“ mentions the characteristic of fujara as a traditional Slovak music instrument. Regarding to the literature background the thesis deals with history, production, interpretation and musicologic or ethno-musicologic features of this instrument. The thesis also contains an interview with Slovak fujara player and fujara producer.

Klíčová slova

Fujara, história, hra na fujaru, výroba, repertoár, ľudové festivaly, akustická a výtvarná stránka fujary

Keywords

Fujara, history, playing the fujara, production, repertoire, folk festivals, acoustic and artistic side of the fujara

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené
pramene a literatúru.

v Brne, dňa 28. apríla 2013

Marcela Ondrejková

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala vedúcemu mojej práce pánovi doc. MgA. Františkovi Kantorovi za odbornú pomoc a podporu pri výbere témy, tiež pánovi Fil'ovi za jeho čas a ochotu spraviť so mnou rozhovor, jeho synovi Matúšovi, že mi pomohol s materiálom a literatúrou, mojej rodine a priateľom, ktorí na mňa mysleli a v neposlednom rade môjmu priateľovi za to, že stál pri mne keď som to najviac potrebovala.

Obsah

Predhovor	6
Úvod.....	7
Prehľad a zhodnotenie oficiálnych prameňov a literatúry	8
Predstavenie fujary	9
1.1. Charakteristika fujary	9
1.2. Dejiny fujary.....	10
1.3. Popis fujary a jej častí	12
1.4. Výroba fujary	14
1.5. Ošetrovanie fujary	16
Hra na fujaru	17
1.6. Základné držanie fujary.....	17
1.7. Tvorenie tónu	19
1.8. Muzikologické a etnomuzikologické špecifiká nástroja	19
Repertoár.....	21
Michal Filo – fujarista a výrobca.....	21
Flautistka Clara Nováková o fujare	27
Záver	29
Použité informačné zdroje.....	30
Zoznam informátorov.....	31
Zoznam ilustrácií.....	32
Zoznam príloh	33
Prílohy.....	34

Predhovor

Fujara je jedným z tradičných ľudových hudobných nástrojov, ktorému sa v poslednom období dostalo významného ocenenia. V novembri 2005 bola spolu s ďalšími svetovými duchovnými artefaktmi zapísaná do zoznamu nemotného kultúrneho dedičstva UNESCO. Táto skutočnosť vo zvýšenej miere podnietila veľmi intenzívny záujem o tento nástroj.

Tému mojej bakalárskej práce mi pomohol vybrať môj pedagóg flauty. Keď ju navrhol, aj na základe tejto skutočnosti sa mi zdala hneď veľmi zaujímavá. Keďže som Slovenka a študujem na zahraničnej vysokej škole, prilákala ma predstava napísať o niečom typickom pre moju rodnú krajinu – Slovensko. Fujara je najtypickejší slovenský hudobný dychový nástroj. Nielen technikou hry, ale mnohými ďalšími vecami sa radí do skupiny svetových flaut. Aj v súčasnosti je stále o tento nástroj záujem, a to nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Preto som chcela touto prácou fujaru priblížiť flautistom v Českej republike.

Úvod

V mojej práci by som chcela priblížiť slovenský ľudový hudobný nástroj - fujaru. Práca bude rozdelená do šiestich hlavných kapitol a niekoľkých podkapitol. Prvá kapitola bude rozoberať najhlavnejšie pramene a literatúru, z ktorej som čerpala do svojej práce. Jedná sa o knihy slovenskej ľudovej hudby. Píšu nielen o fujare, ale i o iných slovenských ľudových nástrojoch. V ďalšej kapitole by som chcela priblížiť fujaru ako hudobný nástroj. Bude sa písať o tom čo predstavuje pre Slovensko, jej história cez vývin, lokalizáciu výskytu, čas, odkiaľ o nej vôbec vieme a ako sa zachovala, z čoho sa skladá, ako sa vyrába a ošetruje. V tretej kapitole by som chcela opísať samotnú hru na fujaru. Konkrétne ako sa drží, ako sa do nej fúka a ako sa tvorí tón. Muzikologické a etnomuzikologické vlastnosti nástroja budú zmienené v kapitole o akustike, tvorení tónov hmatmi a prefukovaním, o základnom tetrachorde, ale aj o alikvotných tónoch. Nasledujúca kapitola bude opisovať základný fujarový repertoár, ktorý je rozdelený do troch hlavných skupín podľa typu piesní, miesta a pod. Do mojej práce chcem pridať aj osobný rozhovor s fujaristom a zároveň aj výrobcom fujary, aby mohol dodať práci aj vlastný pohľad majstra. Bude hovoriť nielen o histórii, hre, výrobe, ale aj o najznámejších hudobných festivaloch, na ktorých fujara nikdy nechýba a spomenie aj najvýznamnejších slovenských uznávaných fujaristov a výrobcov fujary. Nebudú chýbať ani osobné skúsenosti a zážitky fujaristu. Posledná kapitola budú slová jednej významnej českej flautistky. Porozpráva čo si ona myslí o fujare a aké skúsenosti má ona s fujarou.

Prehľad a zhodnotenie oficiálnych prameňov a literatúry

V mojej bakalárskej práci píšem o najznámejšom slovenskom ľudovom dychovom nástroji, teda o fujare. O tomto ľudovom skvoste je napísané takmer v každej knihe o slovenských nástrojoch. Jednou z nich je kniha s názvom *Slovenské ľudové hudobné nástroje* od Dr. Ladislava Lenga CSc., ktorú vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave v roku 1967. Píše sa v nej nielen o fujare, ale aj o rôznych druhoch píšťaliek a o gajdách. Ďalšou veľmi významnou publikáciou od spomínaného autora, zaoberajúcou sa len fujarou, je kniha *Hráme na fujare*, ktorú vydal Kabinet Osvetového ústavu v Banskej Bystrici v roku 1970. Autor v nej detailne predstavuje fujaru nielen ako hudobný nástroj, ale tiež dejiny, zloženie, výrobu, správne držanie, hru a uvádza aj významných výrobcov a interpretov. Zaujímavým vydaním bola pre mňa aj absolventská práca Kataríny Lepkovej z Konzervatória v Brne s názvom *Slovenské ľudové dychové nástroje*. Výnimočná kniha pre moju prácu je *Fujara - The Slovak Queen of European Flutes* publikovaná v roku 2006 Hudobným centrom (Music Centre Slovakia) v Bratislave. V tejto knihe sa dočítame o histórii fujary, kultúrnych tradíciách, nástrojových premenách a tiež obsahuje fujarový repertoár a rôzne fotografie nielen nôt, ale aj samotných najznámejších fujaristov. Ďalším významným prameňom je bakalárska práca Matúša Fil'a *Problematika uchovávania výrobnéj a interpretačnej tradície významného fujaristu a píšťalkára Juraja Kubinca z Utekáča*, vydaná v Nitre v roku 2012 Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre, ktorá poukazuje na problematiku charakteristiky fujary z organologického hľadiska, histórie fujary, fujary ako súčasti slovenského ľudového inštrumentára, geografickej alokácie výskytu hudobného nástroja, muzikologických a etnomuzikologických špecifik nástroja, fujary a jej hudby v minulosti a súčasnosti a výroby fujary. Vlastný pohľad na výrobu a hru na fujare je uvedený v osobnom rozhovore, ktorý som uskutočnila s pánom Michalom Fil'om 15. marca 2013.

Predstavenie fujary

1.1. Charakteristika fujary

Fujara je považovaná za slovenský kráľovský hudobný nástroj. Je najsvojráznejšou ľudovou hranovou trojdierkovou cylindrickou píšťalou s dômyselným prívodom vzduchu a možnosťou uplatnenia hmatovej techniky. Jej výskyt na Slovensku je jedinečný. V žiadnej inej krajine, u žiadneho iného kmeňa, spoločenstva alebo národa sa s nástrojom zhodným s našou fujarou nestretáme. Preto hovoríme, že fujara je raritou a skvostom slovenského ľudového inštrumentára.

Fujara má jedinečné hudobno-akustické vlastnosti. Mäkká barytónová farba tiahlych tónov v rozpätí od malého „c“ po jednočiarkované „g“ s možnosťou dynamického výrazu od pianissima po mezzoforte, prirodzené ladenie s charakteristickým nedostatkom vyostrených citlivých tónov, interpretačná technika, ktorá vhodne kombinuje prefukovanie do alikvotných tónov s príslušnými hmatovými prvkami, to všetko vytvára z fujary nástroj osobitných znakov a inštrumentálnych vlastností. Neobyčajný zvukový svojráz ako aj originálne tradičná hudobná ale aj výtvarná ornamentika robia z fujary nástroj skutočne majestátny, a preto má medzi ľudovými nástrojmi u nás postavenie kráľovské.

Fujara je nástroj, ktorý sa hodí do prírodnej samoty. Preto sa stala nástrojom predovšetkým sólovým a najmä v minulosti vyhovovala pastierom a vrchárskemu obyvateľstvu na strednom Slovensku. Jej úlohou je vyjadrovať city zádušných a ponurých nálad, hrozivých výkrikov pomsty a sily spravodlivého vzdoru, ale dnes i nálady radostnej, vyjadrujúcej pocity šťastia. Väčšina fujarových melódií vyrastá z piesní sociálnej, pastierskej, zbojníckej, baladickej a ľúbostnej tematiky. Tónový prednes na fujare získal realistickú podstatu tým, že reprodukovanie piesne na fujare sa vždy spievali. Aj preto sa v ľudovom prostredí mohol stať uznávaným fujaristom iba ten, kto bol aj dobrým spevákom. Fujara patrila výlučne do chlpských rúk, ženy na nej nikdy nehrali. Nehodila sa ku každej príležitosti. Nezniesie úzke priestory domácností, na Slovensku je inventárom Chrámu Prírody. Nevyprodukuje tóny ohnivého rytmu, a preto sa na nej do tanca nehrávalo hoci boli a aj sú výnimky. Napríklad odzemok je dobre hrateľným tancom aj na fujare. Pre osobitosť ladenia

každého pôvodného nástroja sa nedostala do obsadenia skupinovej ľudovej hudby. Zato aj ľudoví interpreti využili možnosť spájania dvoch alebo troch nástrojov do fujarového dua a tria. Podobne aj spájanie fujary s píšťalkou vo folklórnych súboroch a tiež spájanie fujary s cimbalom.

Fujara je predovšetkým nástrojom hudobným, ale aj výtvarným. Výtvarná zložka síce nie je taká podstatná, ale vytvára akýsi harmonický doplnok k hudobno-estetickému zložku. Tak ako uznávaný fujarista musel byť dobrým spevákom, tak aj dobrý výrobca fujár býval vyhľadávaným majstrom v ornamentike a rezbárstve.

1.2. Dejiny fujary

„Fluera“, „frujera“, „fujera“, „fujara“, „fujarka“ – tak sa javí etymologický vývojový rad fujary v reči ľudu. „Fluierul“ a „fuieru“ poznajú aj Rumuni. „Fujeru“, „fujaru“ a „fujarku“ poznajú aj poľskí Gorali. No týmito názvami označujú iný druh hranových píšťal ako je naša fujara. Aj Maďari nazývajú hranové píšťalky s piatimi bočnými hmatovými otvormi „hosszi-furugla“. Ukazuje sa teda, že pôvod slova „fujara“ je odvodené z koreňa slovanských slov: fujavica, fujat', fujak, pričom sa pôvodne ním označoval každý nástrojový druh hranového alebo náustkového typu, ktorý sa rozozvučal priamym vháňaním vzduchu z úst hráča.

Konštrukčným a akustickým predchodcom fujary je už spomínaná trojdierková píšťala, zachovaná v Slovenskom národnom múzeu v Martine a v Krajskom múzeu v Banskej Bystrici. Technológia výroby, ako vŕtanie, detailné opracovanie píšťalovej trubice a tónotvorného zariadenia, ornamentika a ošetrovanie je blízka ostatným druhom valašských píšťal.

Najstaršie správy vzťahujúce sa na fujaru máme pravdepodobne už z 10. storočia od arabských spisovateľov Rosteho a Kardísiho. Korene fujary treba ďalej hľadať v procese vytvárania rodín drevených dychových nástrojov na konci 15. a začiatku 16. storočia. Toto obdobie je obdobím hudobného baroka, kedy sa zrodil aj barokový fagot pridaním prírodnej trubice. Pridaním vzduchovodu mohla vzniknúť aj dlhšia fujara. Na základe analýzy historických prameňov sa predpokladá, že fujara sa sformovala a teda vznikla na konci 17. storočia, keď sa na území Slovenska konal

odpor európskych mocností v boji proti Turkom a zasahovali tu vplyvy z celej Európy.

Pravým domovom fujár je vrchárska oblasť stredného Slovenska, čo sa rozkladá desiatky kilometrov na východ, juh a západ od vrchu Poľana (1 458 m n.m.) a je približne zhodná s niekdajšími historickými hranicami župy zvolenskej, folkloristami označovanej ako Podpoľanie.

Podrobne o dejinách fujary vieme pomerne málo. Historických správ a prameňov z predchádzajúcich storočí nie je veľa. K najstarším písomným pamiatkam, v ktorých sa vyskytuje pomenovanie fujary, patria rukopisné zborníčky z druhej polovice 18. storočia. Je to predovšetkým *Zbierka rôznych skladob a národných piesní* zo 60. rokov 18. storočia od Jána Lányiho. V prvom zväzku na strane 110 je báseň s názvom „Jina vanočný“, z ktorej citujem 11. a 12. strofu:

11. /: Vezmi Kubo flujeru :/

/: pustiš na hrubu dieru :/

12. /: Vezmi Miško mulitanku :/

/: A ty Andráš barborku :/

Druhým, ešte významnejším prameňom je rukopis *Brukov zborník*, kde je na strane 51 báseň s názvom „Duidam opilio, suam laudat musicau“. Ako jednu z veľmi vzácnych historických pamiatok ju uvediem celú:

Bysťu chlape, ustup sa mi!

Hned ta zarazím gajdami.

Nemyslíte milý Páni,

že snad jen sami kompani

znaji o muzike mluvit

a ji neslichane chválit.

Čuože by týto vedeli?

Na muziku jit' nesmeli.

Verte tomu, milý Páni,

že ti pri košjaroch neni.

Tam máme gajdy, frujeru,
dudy, trubu, i pišteli.

Bača ti hrá na fruJerry,
valach piska sa pišteli.

Honelnik nadúva dudy,
trubi druhý valach z truby.

Všecká hora sa ozýva,
když taka muzika biva.

Tam biva nje tu veselost,
keť sa najeme syra dost.

Len si tak podskacujeme,
u zeme hajduchujeme.

To by sa všetkým zdalo vám,
keby ste raz, dva prišli k nám.

K písomným prameňom z 19. storočia patrí text Fedora v ľudovej hre „Veselohra s betlehemom na Vianoce“ z Gemera, uvedená v Kollárových *Národných zpievankách*. Text Fedora znie:

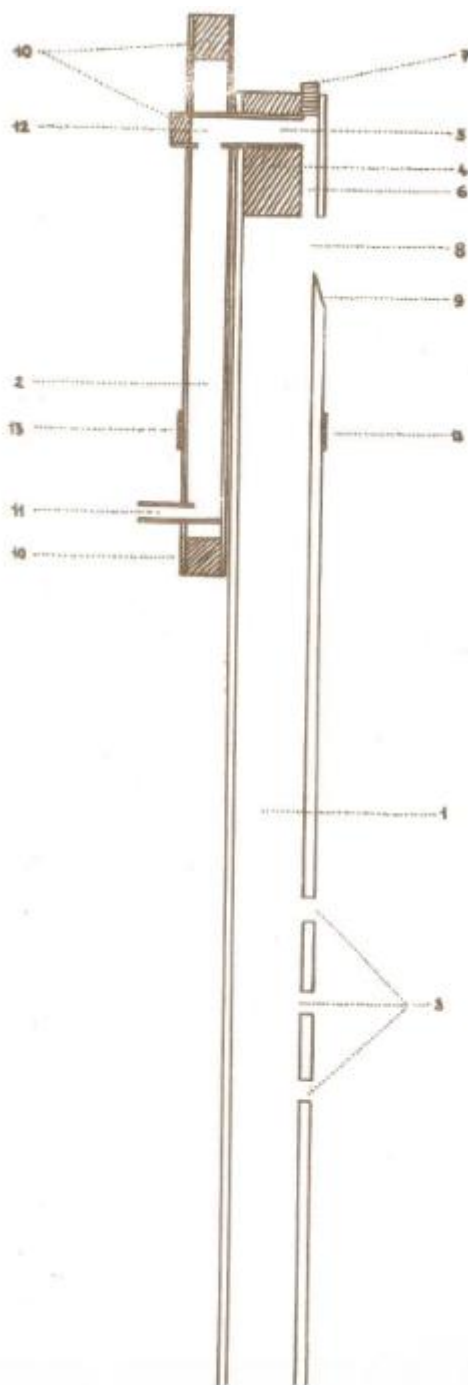
„I kdož tu zpívá? Jsou-li ptáčkové čili žáčkové? Já neznám, kde sem se tu vzal? Asnad sem z nebe spadnul. Chode, bloude po betlehenských horách fuJarů sem stratil, kdo by mi ju navrátil, draho bych mu zaplatil.“

1.3. Popis fujary a jej častí

Fujara sa skladá z dvoch hlavných častí: píšťalovej trubice a vzduchovodu. Píšťalová trubica je väčšia, jej priemer je 35-50 mm a jej dĺžka je 100-180 cm. Je pozdĺžne prevítaná a dolný koniec má otvorený. V spodnej tretine trubice sa nachádzajú tri bočné hmatové otvory. Na jej hornom konci je tónotvorné zariadenie, ktoré zahrňuje: klátik s priečnym kruhovým kanálkom, vzduchovú štrbinu pravidelného pozdĺžneho tvaru zvanú prieduch, ktorá je navrchu uzavretá koženou zátkou a oblôčik hlásnice s rovnou hranou. Trubica vzduchovodu je menšia, má priemer približne 3 cm s dĺžkou 50-70 cm. Pomocou vzduchovodu sa do vzduchovej štrbiny dostáva vzduch

z úst hráča. Na oboch koncoch je uzavretá korkovými štoplíkmi. Z jej dolného konca vyčnieva náustná krátka trubička, inak „dolný cecúl“ a z horného konca do kruhového kanálika klátika prechádza prevodová trubička, inak „horný alebo spájací cecúl“. Vzduchovod je paralelne k píšťalovej trubici pripevnený o jej hornú časť remienkom alebo kovovou objímkou.

Obrázok č. 1: Stavba fujary

- 1 – píšťalová trubica
- 2 – vzduchovod
- 3 – bočné hmatové otvory
- 4 – klátik
- 5 – priečny kanálik
- 6 – vzduchová štrbina (prieduch)
- 7 – kožená zátka
- 8 – oblôčik hlásnice
- 9 – hrana
- 10 – korkové štoplíky
- 11 – dolný cecúl
- 12 – horný cecúl
- 13 – kožený remienok alebo kovová objímka

1.4. Výroba fujary

Náčinie na výrobu fujary: sekera, stolárska píla, vrtáky (viac veľkostí), nožík, obojručný nôž, hoblík, „rajšpel“ (rašpl'a, zo spišského nárečia – pilník na opracovanie dreva alebo kože), hladiaci papier (hrubý aj jemný), kladivko, cifralky (krúžky, elipsy, polmesiačky rôznej veľkosti z plechu), kyselinový roztok, ceruzka, stolársky meter, drievka na nanášanie roztoku, handry, repkový olej, lak, stolársky stôl.

Ako materiál na výrobu fujary sa používa drevo bazy, jaseňa, javora alebo červeného tisu. Vhodné drevo sa odreže v čase, keď už nemá miazgu, to znamená pred alebo po vegetačnom období. Za čerstva sa vyvrtá nebožiecom, prvýkrát asi 15 mm. Vrtanie sa robí z oboch koncov. Keď drevo v priebehu dvoch až troch mesiacov patrične vyschne, prevrtá sa vrtákom ešte dvakrát, najskôr 20 mm a hneď za tým 30 mm. Potom sa drevo opracuje zvonka, ohobľuje sa obojručným nožom a hoblíkom tak, aby steny mali všade pravidelnú hrúbku. Potom sa vonkajší povrch vyhladí „rajšplom“ a nakoniec sklom a hladiacim papierom. Pritom sa presne zarovnajú oba konce.

Keď je vlastná trubica píšťaly hotová, urobí sa tónotvorné zariadenie. Oblôčik hlásnice sa vyreže nožíkom a umiestni sa od horného konca na vzdialenosť priemeru píšťalovej trubice. Klátik (z lieskového dreva) sa vkladá do trubicového vývrtu a siaha od horného konca trubice po horný okraj oblôčika hlásnice. Na prednej strane je po výške mierne zrezaný (zrezanie klátika a vybranie zvnútra do steny píšťalovej trubice tvorí vzduchovú štrbinu). Po šírke je prevrtaný, kvôli prívodu vzduchu zo vzduchovodu. V tomto stave výroby je už možné na fujare vylúdiť základný tón a ďalšie od neho odvodené alikvotné tóny. Predovšetkým tu sa sleduje akustická kvalita tónového prejavu, upravuje sa klátik (zrezanie, usmernenie) a hranu, aby tón bol čo najčistejší a zbavený sprievodných nehudobných prvkov. Znižuje sa šum trecieho tónu a dosahuje sa tónová jednoznačnosť, aby napr. pri znení jednotlivých tónov nevznikal permanentný šum falošného sprievodného tónu. V tejto fáze sa vykonáva aj prípadné ladenie fujary na požadovaný základný tón. (Základný tón fujary je podmienený dĺžkou vlastnej píšťalovej trubice. Získaný základný tón sa porovnáva s požadovaným tónom. Ak je požadovaný tón vyšší, priblíži sa k nemu skracovaním píšťaly. Skracovanie sa robí po malých čiastkach. Keď je diferencia už

malá, trubica sa skraca po 0,5 cm dokiaľ nedosiahne úplnú zhodu požadovaného fujarového základného tónu. Z toho vyplýva, že výrobca fujary musí mať k dispozícii zdroj správnej tónovej výšky, ladičku alebo nejaký hudobný nástroj.)

Ak fujara vydáva čistý a zvučný hlas, nasleduje najdôležitejšia práca výroby hudobného nástroja, rozmeranie bočných hmatových otvorov. V súčasnej dobe poznáme viacej spôsobov. Spomeniem štyri najznámejšie:

Prvý spôsob je najosvedčenejší a je od popredného výrobcu Matúša Nosáľa (*1912) z Vígláša. Postupuje tak, že najprv zistí a označí polovicu dĺžky fujarovej píšťaly. Spodnú časť rozdelí na sedem rovnakých častí. Počítajúc od vrchu, dierky by mali pripadnúť na druhú, tretiu a štvrtú časť. Tam ich však neumiestni, ale ich posunie o hodnotu priemeru fujarovej píšťaly smerom hore. K nutnosti posúvania dierok dospel Nosáľ empiricky, hľadal spôsob ako dosiahnuť čo najpresnejšie ladenie a intonáciu fujary. Je zaujímavé, že sa mu podarilo značne priblížiť k hodnotám, ktoré poskytujú teoretické výpočty.

Tomáš Kmeť (*1899) z Malého Slanca pri Hriňovej rozmeriava fujaru starosvetsky. Odreže špagát na dĺžku píšťalovej trubice fujary. Preloží ho vo troje a hneď za tým vo dvoje. Ziskanú dĺžku naniesie od dolného konca trubice a tam, kde špagát končí, označí miesto pre spodnú dierku. Potom preloží špagát ešte raz napoly a získa vzájomné vzdialenosti medzi bočnými hmatovými otvormi. Veľkosť otvorov určuje podľa odhadu, vzhľadom na hrúbku trubice.

Ďalší spôsob rozmeriavania bočných hmatových otvorov využíval Juraj Ďurečka (*1917) z Očovej. Fujarová píšťala sa rozdelí napoly a spodná polovica na tretiny. Vrchná dierka sa umiestni o 2-3 cm nižšie ako je bod prvej tretiny počítajúc zhora. Spodná dierka sa umiestni presne na bod druhej tretiny a prostredná dierka presne do stredu medzi vrchnou a spodnou dierkou.

Štvrtý spôsob predstavuje rozmeriavanie podľa stabilných dĺžkových hodnôt a je viazaný na dodržanie jednej a tej istej dĺžky.

Keď sú bočné hmatové otvory rozmerané, vyvítané a vypálené, tak sa prevíta klátik a stena fujary pre prevodovú trubičku (horný cecúl). Obdobným spôsobom ako píšťalová trubica sa spraví trubica vzduchovodu s náustnou krátkou trubičkou a prevodovou trubičkou (dolným a horným cecúľom). Potom sa vzduchovod koženým remienkom pripevní k píšťalovej trubici. Nakoniec sa koženou vložkou utesní otvor vzduchovej štrbiny zhora. Vzduchovod síce nepatrí k rezonujúcej časti nástroja, ale má pomocnú úlohu, pretože hráč by nemohol pre veľkú dĺžku nástroja fúkať

zvrchu a súčasne preberať na dierkach v spodnej časti nástroja. Celková dĺžka fúkacieho a hracieho zariadenia, teda píšťalovej trubice a vzduchovodu je 100 - 150 cm.

Keď je nástroj takto akusticky a hudobne prepracovaný, výrobca sa ďalej venuje výtvarnej výzdobe. K výtvarnému zdobeniu fujary sa používa geometrický, štylizovaný rastlinný a najnovšie aj figurálny ornament. Ornamenty (ľudovo nazývané „kvety“) sa najprv nakreslia ceruzkou, a to buď voľnou rukou alebo sa prekresľujú vzory pomocou uhľového papiera. Okraje týchto ozdôb sa vyrezávajú nožíkom dvojitými paralelnými krivkami alebo sa môžu vybiť plechom. Potom sa základný ornament okrášli vbíjaním ozdobných tvarov „cifrankami“. Keď je ornament vygravírovaný, povrch fujary sa očistí od špiny a odstráni sa aj prípadné chyby, ktoré mohli vzniknúť pri kreslení a gravírovaní. Nakoniec sa hlavná časť ozdôb vypaľuje roztokom z kyseliny dusičnej, kyseliny soľnej alebo kyseliny sírovej.

1.5. Ošetrovanie fujary

K čisteniu a ošetrovaniu fujary sa používa voda a olej. Vodou sa odstraňuje špina a olej upcháva póry, ktoré sú v dreve a v dôsledku zoschýnania sa zväčšujú. Takže aby sa fujara nerozsušila, naleje sa do prieduchu olej a občas sa ním celá vnútorná časť vytrie. Olej zároveň robí povrch stien hladším, čím sa znižuje stupeň trenia vzduchu o steny. Vzhľadom na vlhkosť sa fujara udržiava v ustálenom prostredí. Proti prachu a vlhkosti ju dobre chráni impregnovaný obal.

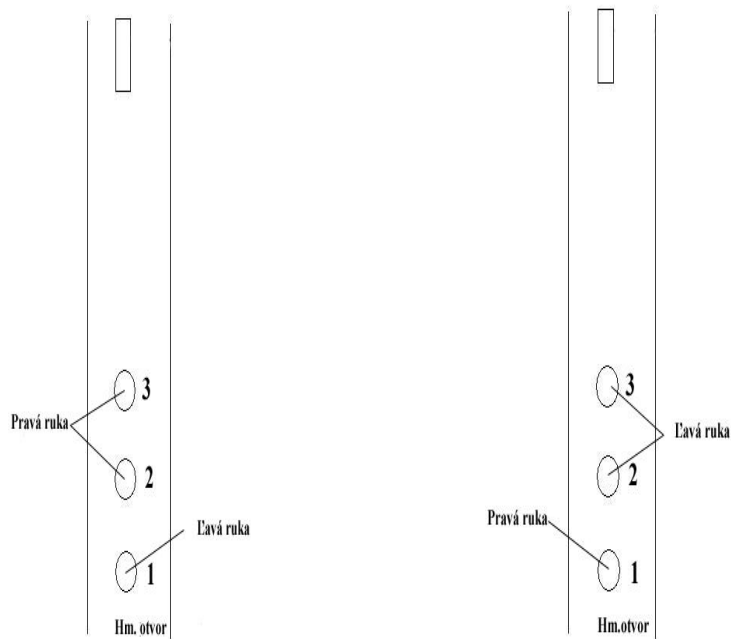
Hra na fujaru

Fujara nám predstavuje stelesnený tetrachordálny systém. Má totiž len tri dierky a nimi je schopná bez prefukovania zahráť práve jeden tetrachord. Najvyšší tón tetrachordu vzniká, keď sú otvorené všetky dierky. Keď sa prvá upchá, dostaneme tón nižší a postupne, keď sa upchá tretia, dostaneme štvrtý hraničný tón tetrachordu. Keď prefúkame do kvinty, celý tetrachord sa môže zopakovať o kvintu vyššie. Keď prefúkame do hornej oktávy, celý tetrachord sa presunie o kvartu vyššie. Možné sú aj prefukovania do decimy a duodecimy, ale ich vyludzovanie je namáhavejšie. Ale detviarsky fujarista si obľubuje podobné umelôstky a hojne využíva prefukovanie do duodecimy. Vo fujare sú dané predpoklady na kvintovanie a na kvartovanie. To, čo hráč zahrá v tetrachorde d – g, to tými istými prstokladmi možno znova zahráť o kvintu vyššie v tetrachorde a – d. V rámci troch hmatových otvorov, teda štyroch základných kombinácií obohatených o polovičné hmaty a ich kombinácia prefukovania do vrchných polôh sa dá doceliť celkovo 32 tónov chromatického a diatonického radu.

1.6. Základné držanie fujary

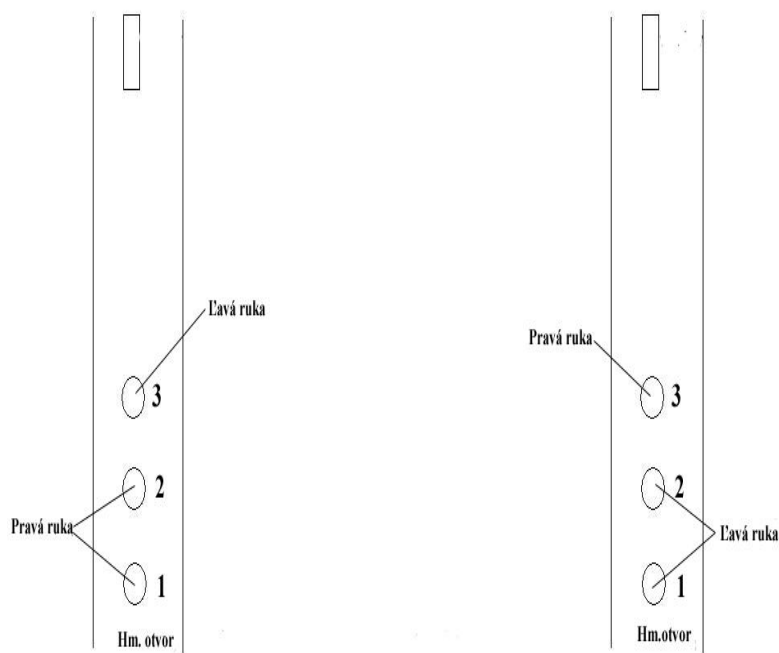
Držanie nástroja a takisto aj samotná hra na fujaru nie sú jednoznačné ani predpísané. V praxi sa vyskytuje viacero spôsobov, ktoré sa od seba jednotlivo líšia. Ladislav Leng uvádza tento spôsob za najvhodnejší:

Prvá zásada hry na fujaru je vzpriamený postoj. Hráč je mierne rozkročený a pri samotnom hraní sa trošku nakláňa dopredu. Ľavá ruka uchopí fujaru v úrovni najvyššie bočného hmatového otvoru s tým, že palec a malíček sa voľne opierajú o bočnú stenu trubice z ľavej strany. Najvyššiu dierku zakrýva ukazovák a ostatné prsty sú zľahka položené na trubici zhora. Druhá dierka je zakrytá palcom pravej ruky a najnižšiu dierku zakrýva prostredný prst pravej ruky. Ukazovák leží na trubici zhora a prsteník sa opiera z pravého boku. Malíček pravej ruky sa nástroja nedotýka. Kočík poukázal na dva základné spôsoby držania fujary. Pri staršom tzv. valaskom systéme jedna ruka zakrýva dva horné hmatové otvory, kým druhá zakrýva spodný hmatový otvor. Tento spôsob držania je často označovaný ako systém 1: 2.

Obrázok č.2: Valaský spôsob držania fujary

Druhý spôsob držania býva nazývaný ako detviasky, podľa miesta svojho pôvodu. Je pomerne nový, ale stal sa veľmi populárnym. Býva označovaný tiež ako systém 2 : 1, pri ktorom dva dolné bočné hmatové otvory sú zakrývané jednou rukou a druhá zakrýva vrchný bočný hmatový otvor.

Obrázok č.3: Detviaský spôsob držania fujary

Fujara sa drží mierne priečne, tak, že pretína zvislú os tela zľava doprava. Pri držaní fujary sú dôležité oporné body. To znamená, že fujara sa opiera o pravé koleno a stehno a stredná časť sa opiera o prsia niekedy aj brucho. Ústami sa pridriava cecúl vzduchovodu. Fujara sa drží prirodzene ľahučko „ako pierko“.

Ako už bolo spomenuté, spôsobov držania fujary je viac. Niektorí pri zakrývaní dierok vôbec nepoužívajú palec. Niektorí zase všetky dierky zakrývajú jednou rukou. Dá sa teda povedať, že je to celkom individuálne.

1.7. Tvorenie tónu

Ako už vieme, fujara je veľká hranová píšťala. Pri hre sa využíva prefukovanie do vyšších harmonických alikvotných tónov a hmatová technika. Pomocou narážajúceho vzduchu na hranu sa rozochveje vzduchový stĺpec a tým sa vytvorí tón. Kmitanie vzduchového stĺpca závisí od dĺžky fujarovej trubice a sily vháňaného vzduchu na hranu. Slabšie fúknutie znamená tón nižší a silnejšie fúknutie znamená tón vyšší. Tento jav sa vysvetľuje tým, že silnejší náraz vzduchu spôsobuje hustejšie chvenie, to znamená, že za jednu sekundu sa uskutoční viacej kmitov vo vzduchovom stĺpci. Pri slabšom náraze vzduchu sa zase uskutoční menší počet kmitov a preto vznikne tón nižší.

Výška tónu sa môže zmeniť tiež skrátením vzduchového stĺpca. Čiže keď je intenzita vháňaného vzduchu stále rovnaká a vzduchový stĺpec sa skráti (odokryje sa dierka), skráti sa dĺžka zvukových vln a tak na menšom priestore vznikne väčší počet kmitov a vytvorí sa tón vyšší.

Pri každom dychovom hudobnom nástroji má dôležité uplatnenie jazyk. Jeho funkcia pri hre na fujaru spočíva v tom, aby zatváral a otváral ústnu štrbinu vždy pred nasadením tónu. Počas hrania naráža na horné predné zuby, nie na koniec cecúľa. (Podobne ako je to pri hre na flautu.)

1.8. Muzikologické a etnomuzikologické špecifiká nástroja

Fujara má zvláštne akustické vlastnosti a to:

1. Osobitosť tonálneho ustrojenia, ktorá vyplýva z jej menzúry, možnosti prefukovania a dielčieho výberu alikvotných tónov;
2. zvláštna zvuková farba a jej vedomé využívanie hráčmi. Je to istá identifikácia hráčov so špecifickým zvukovým ideálom fujary.

Základný tón fujary sa ozýva len ťažko a je slabý. Čím je nástroj dlhší, tým je základný tón slabší. Najľahšie sa hrajú tóny medzi 3. až 6. alikvotným tónom, čo podmieňuje aj fujarový repertoár. Tromi hmatovými otvormi sa dajú zahrat štyri tóny v každej prefukovanej polohe, jedná sa o tzv. mixolydický tónový rad. Pri tichých tónoch je malý podiel vysokých harmonických tónov, pri strednej intenzite je tón znelý a nosný, zatiaľ čo pri vysokých tónoch prechádza do šumového drsného pásma zvukov. Týka sa to najmä extrémne vysoko prefukovaných tónov a zvukov, ktoré siahajú po desiaty alikvotný tón. Fujara ako extrémne hlboko ladená basová píšťala patrí v pastierskom hudobnom repertoári vďaka svojim akustickým vlastnostiam k zvukovo osobitým hudobným nástrojom. Svoj podiel na tom má jej malá menzúra z hodnotou okolo 1:55, ktorá spôsobuje, že nástroj nie je vhodný pre hru v základnej polohe ale naopak častejšie sa využíva pri vysokých prefukovaných harmonických tónoch.

Ďalšou akustickou osobitosťou fujary je možnosť vibrovania 5. až 12. tónu. Na fujare je hmatový otvor pre štvrtý tón takmer v jednej tretine – na mieste kmitny, preto pri hraní piateho tónu, kvinty, možno hmatový otvor zakryť i otvoriť bez citeľnejšej zmeny tónu. Túto skutočnosť využívajú detviarsky fujaristi na vibráto. Spodné dva hmatové otvory držia a vrchný prikryvajú na spôsob trilkovania. Hmatové otvory sú rozmiestnené symetricky a nie podľa hudobno-akustických pomerov. Symetrickosť rozmiestnenia hmatových otvorov má za následok neutrálnu intonáciu tretieho tónu v tetrachorde. Tetrachord tak nie je ani čisto lydický ani frygický, ale približne uprostred. Ak by fujara mala zahrat tetrachord čisto, museli by byť rozmiestnené asymetricky. Ak by mal vyznieť čisto lydický tetrachord, musel by byť prostredný hmatový otvor vyššie, a ak by mal vyznieť tetrachord frygický, musel by byť prostredný hmatový otvor nižšie. Prepočítané na akustické pomery pre fujaru, dlhú 180 cm, dostávame tieto čísla (merané od spodku fujary):

Poradie dierok smerom shora nadol	Vzdialenosti podľa teoretických akustických výpočtov		Vzdialenosti podľa akustických výpočtov, ale posunuté o koeficient $16/15$		Vzdialenosti na detvianskej fujare
	pre lydický tetr.	pre frygický tetr.	pre lydický tetr.	pre frygický tetr.	
1.	45 cm	45 cm	54 cm	54 cm	54 cm
2.	36 cm	30 cm	45 cm	39 cm	42 cm
3.	20 cm	20 cm	30 cm	30 cm	30 cm

Obrázok č.4: Vzďialenosti dierok prepočítané na akustické pomery

Repertoár

Pokiaľ ide o repertoár, musia sa brať do úvahy tri aspekty:

1. Špeciálna signalizácia pomocou nástroja, ako forma hudobnej komunikácie medzi pastiermi;
2. Hudobné reprezentácie odrážajúce sa z prirodzeného zvuku nástroja, ktorý vyjadruje život prírody a lesov – napríklad ozvena, bublanie potoka, huhňanie jari, šepotanie lístia a stromov, nárek vetra a iné zvukové efekty okolitého sveta;
3. Tradičné fujarové melancholické melódie v typickom mixolydickom móde, široké a dlhé frázy uhladeného a tichého charakteru.

Repertoár s piesňami obsahujúcimi inštrumentálne časti tvorí jednoznačný štýl fujarovej hudby. Veľmi súvisí s príbehom. Pomalý, takmer hovorený spev predstavujú fujaroví hráči. Je to doplnené o pestré radenie vokálnej melódie do hudobného nástroja.

Michal Fil'o – fujarista a výrobca

V roku 2008 získal osvedčenie o priznaní kvalifikácie *Majster ľudovej umeleckej výroby* v odvetví výroby hudobných nástrojov. Venuje sa výrobe hudobných nástrojov – fujár, píšťaliek, koncoviek. Vyrába typické podpolianske fujary, ktoré sú vyrezávané a leptané kyselinou dusičnou alebo morené. Do edície tradičných výrob

vydávaných v ÚĽUV-e (Ústredie ľudovej umeleckej výroby) autorsky prispel brožúrkou *Fujary, píšťalky* (2004). Ako výrobca a hudobník sa zúčastňuje na významných folklórnych festivaloch doma i v zahraničí. Za svoje majstrovstvo získal viacero ocenení. Vypracoval sa na jedného z najlepších výrobcov fujár na Slovensku, a to nielen vďaka svojej zručnosti, ale najmä vďaka vzťahu, aký k tomuto nástroju má. Dokonale fujaru pozná, naštudoval si jej históriu a podieľal sa aj na jej výskume. Jeho fujary má množstvo známych hudobníkov.

Dostala som príležitosť s týmto významným človekom spraviť rozhovor:

Kto alebo čo Vás priviedlo k fujare?

Keďže pochádzam z krásneho prostredia, z horehronskej dedinky Heľpy (stredné Slovensko), kde sa každoročne koná festival *Horehronské dni spevu a tanca*, tak tam som mal možnosť, ešte ako malý chlapec, prvý krát vidieť fujaristu a počuť fujaru. Vtedy prichádzali rôzne ľudové súbory do Heľpy prezentovať svoj krásny folklór a mali medzi sebou aj sólistov, ktorí hrali na tých fujarách. To bolo prvé. A druhý bol samozrejme rozhlas. Pamätám si, že sme ešte ani televíziu nemali, ale rozhlas sme počúvali každú sobotu, každú nedeľu. Takže myslím, že tam ma očarili tie krásne zvuky fujary. No a ako každý chlapec na dedine, tak som aj ja prišiel s tou ľudovou kultúrou do styku a povedomia, lebo vždy sa na dedine spievalo alebo niečo dialo. Vždy som veľmi rád spieval a dodnes spievam a už len krok bolo od toho, aby som sa začal venovať takýmto veciam. V prvom rade som sa venoval výrobe úžitkových predmetov. Keďže som chodieval na salaš, tak to boli výrobky pastierskeho rázu: črpáky (črpák – nádoba na mlieko), soľničky, vahance (vahan – drevená nádoba) a až po odchode z Heľpy do Banskej Bystrice som sa začal viac venovať hudobným nástrojom – fujary a píšťalky.

Kde Ste sa naučili vyrábať tieto hudobné nástroje?

Prvé kroky vedú od môjho kolegu, ktorý sa tomu venoval v zamestnaní, čo ma tak naštartovalo a tam aj očaril ten zvuk či už píšťaliek alebo fujár. A potom som aj viac začal chodiť po festivaloch a jarmokoch a nadviazal som prvé kontakty s výrobcami. Jeden z nich je aj dodnes mojím priateľom, pán Ladislav Libica z Brezna. Pamätám si ako raz na jednom podujatí v Banskej Bystrici pod Pamätníkom SNP robil ukážku výroby fujary. Dá sa vlastne povedať, že tam som tak hlbšie zašiel do tajov či už výroby týchto nástrojov alebo aj hry. Bol veľmi ochotný a všetko mi poukazoval.

Keďže sme boli obaja z Horehronia, tak sme dohodli, že ho navštívim a tam to začalo. Začal som sa týmto aktívne zaoberať. Samozrejme som ešte nemal drevo na výrobu, ktoré je potrebné, tak s tým mi pomohli kamaráti. Dali mi vrtáky, pomohli mi navšťať a podobne. No a na jarmoku sme kúpili nejaké píšťalky so svokrom, ja som si ich pekne rozobral a podľa toho som začal pomaličky skúšať niečo vyrobiť. A keď mi moja prvá píšťalka, ktorú som vyrobil zahrala, tak ako keby sa vo mne niečo zlomilo a začal som sa venovať už iba tomu. Črpáky a všetky tie pastierske veci už išli bokom a to ma naštartovalo a dodnes ma to drží.

Koľko fujár Ste už vyrobili?

Jajajajaj... (smiech). Ťažká otázka. Nikdy som nechcel vyrábať nejaké množstvá, vždy som dbal na tú kvalitu a robil nástroje vtedy, keď som to tak vnútorne cítil. Nikdy som nemal rád, keď ma niekto tlačil časovo, že do tej a tej doby mám urobiť nejakú fujaru. A dodnes sa toho držím. Aj keď si beriem objednávky, tak si dávam dostatok času na to, aby som ten nástroj vytvoril. Keď cítim, že chcem teraz vyrábať ten nástroj, tak robím. Lebo ono sa to síce nezdá na tej fujare alebo píšťalke, ale je to veľmi náročné. Keď človek chce vyrobiť naozaj nejaký kvalitný nástroj, tak musí tomu venovať dostatok času. A pre mňa vtedy nič iné neexistuje, iba ten nástroj, ktorý robím, to drevo, ktorému vlastne vdýchnem život.

Ako dlho trvá výroba takej fujary?

Tak keď si odmyslíme prípravu dreva, schnutie a podobne, čo ja nechávam rok a pol až dva roky, aby dobre vyschlo takým prirodzeným spôsobom ako sa to aj niekedy robilo, tak samotná výroba toho nástroja trvá osemdesiat až sto hodín. To je vlastne aj so zdobením. A taká jednoduchšia – morená fujara trvá tak polovicu.

Vy aj zdobíte fujary?

Aj zdobím, aj vyrezávam.

Čo robíte teraz okrem výroby fujár?

No fujary mi zaberajú všetok voľný čas, ale veľmi rád to robím, keďže som zamestnancom ÚĽUV-u a som lektorom v rezbárskych dielňach, kde vyučujem základy drevorezby. Vyučujem dlabaný riad ako sú vahance a rôzne drevené nádoby,

potom vyučujem výrobu lyžičiek, črpáka, soľničiek a rôznych úžitkových predmetov.

Čo robíte s týmito výrobkami? Predávate ich?

Nie, nepredávam. Tu v ÚĽUV-e v Škole remesiel robíme kurzy pre verejnosť, kde chodia či už dospelí alebo deti. No a všetko čo si títo návštevníci kurzov vyrobia pod mojím dozorom, tak si to potom berú domov. Takže toto nie je taká dielňa, z ktorej idú výrobky do predajní, ale ľudia sa tu učia tradičnú výrobu. A tie veci, čo si vyrobia, si odnášajú so sebou domov. Samozrejme píšťalky a fujary, ktoré vyrábam, tak tie predávam, ale tie predávam hlavne na ľudových slovenských festivaloch, ktorých sa pravidelne zúčastňujem.

Spomeňte nejaké tie významné festivaly.

Začína to: *Myjava, Východná, Detva, Heľpa, Kežmarok* a ďalšie sú v *Klenovci* a v *Kokave nad Rimavicou*. To sú také základné. A potom aj naša organizácia organizuje jedno veľmi pekné a výnimočné podujatie na Slovensku, ktoré má názov *Dni majstrov* v Bratislave. Tam sa stretávajú majstri z celého Slovenska a predvádzajú svoju výrobu a umenie.

Myslíte si, že je o to veľký záujem?

Keď som začínal, tak bol problém získať nejaké vedomosti o tej fujare, lebo ľudia, ktorí sa tomu venovali už pomaličky odchádzali z tohto sveta. A ja som ešte zachytil pár výrobcov, ktorí sa snažili to odovzdať. Tak ako aj my sa snažíme vedomosti odovzdávať, aby ten nástroj ostal na Slovensku. Vtedy som mal aj zlé skúsenosti, že som prišiel za nejakým výrobcom a nechcel mi prezradiť a zasvätiť ma do tajov tej výroby. Napadlo mi, že keby sa k tomu každý takto staval, tak ten nástroj by mohol aj zaniknúť. Tak som sa rozhodol, že keď raz ja budem výrobcom, tak budem svoje skúsenosti odovzdávať, čo robím dodnes. Asi šesť rokov som učil vo Zvolene na Strednej odbornej škole drevárskej výrobu hudobných nástrojov. A dá sa povedať, že som si vychoval svojich žiakov. Nie každý sa tomu venuje, ale základy majú a možno príde čas, ako aj u mňa, keď budú dospeljší a začnú sa tomu venovať a budú možno aj takými nositeľmi a pokračovateľmi tejto tradície. Na Slovensku nastal taký „bum“ s fujarou 25 novembra 2005, keď bola prijatá do nehmotného kultúrneho dedičstva národov UNESCO. Vtedy začal byť dosť veľký záujem o tento

nástroj a fujary začali vyrábať aj remeselníci, ktorí s tým dovedy nemali nič spoločné, ale videli, že ten nástroj sa na Slovensku dobre predáva.

Môžete spomenúť nejakých významných výrobcov?

Tak takí významní na Slovensku sú fujaristi z Kokavy na Rimavicou: pán Pavel Bielčík, Ján Kroták, Miroslav Moncol', Tibor Koblíček, Ľubomír Párička z Martina, z Banskej Bystrice sú to moji priatelia Daniel Mudrák a Jaroslav Škoda, z Brezna Ladislav Libica. Fujarám sa venuje už veľa ľudí. Na Slovensku je registrovaných okolo 200 výrobcov hudobných nástrojov, ale dovoľím si tvrdiť, že takých kvalitných a špičkových by bolo možné spočítať na dvoch rukách. Takže nie každý výrobca dokáže dať tomu nástroju tú dušu, ktorú si to žiada. A to ma aj niekedy mrzí, že tam viac prevládajú finančné záležitosti ako láska a úcta k tomu nástroju.

Koľko stojí taká fujara?

Ďalšia ťažká otázka. To je rôzne. Ja sa vždy snažím prispôbiť klientovi. Lebo nie každý má rád ten nástroj, ale keď vidím, že ho chce, že túži po takom nástroji, tak sa snažím vždy dohodnúť. Nie som striktný, že poviem nejakú sumu a je koniec. Fujary sa pohybujú od 100 € do 500, ale aj 600 €. Najdrahšie fujary sú tie, čo sú med'ou vybíjané. Ja ich nerobím, ale kamaráti ich robia a tam je tá výroba náročnejšia, preto je to drahšie.

Aké drevo používate Vy?

Ja, a asi 90% výrobcov na Slovensku používa bazové drevo. Takže prevažne je to Baza čierna. Ale používa sa aj javor a jaseň. To sú také najčastejšie. Niektorí výrobcovia používajú aj agát. No a moderná doba priniesla aj výrobu sústružených fujár a tie sa robia z rôznych drevín ako sú napríklad orech a dokonca aj zo slivka. Ale ja sa snažím dodržať tradíciu tak, ako to robili naši predkovia a používam aj tie vrtáky, ktoré oni používali. Takže v podstate všetko robím ručne ako oni robili.

Zaujímalo by ma ako Vy rozmeriavate bočné hmatové otvory.

Ja si tradične najprv zmeriam celkovú dĺžku toho nástroja, potom po vyladení do základného tónu fujaru rozdelím na polovicu a ten spodný diel na sedem častí. Ako viete, tak som vydal brožúrku o výrobe fujary a tam je popis aj toho vymeriavania. Vlastne všetko čo som získal, tak odovzdávam ďalej. Dokonca mi môj kamarát

povedal, že keby mal už skôr túto brožúrku, tak by mu to veľmi uľahčilo prácu a trápenie pri výrobe. Takže keď niekto bude mať vzťah k drevu a k našim tradičným nástrojom, tak bude to mať už trochu ľahšie s pomocou tejto brožúrky. Tam je vlastne celý postup a spôsob výroby fujary a píšťal.

Povedzte mi niečo o hre na fujaru.

Ja som sa učil hrať na fujare sám. Na fujare sa hrajú väčšinou také smutné pesničky. Lebo tí pastieri, valasi alebo bačovia, čo hrávali na fujare, tak nemali kontakt s tou dedinou ani s ľuďmi, ktorí tam žili. Tak cez tento nástroj sa chceli akoby tak vyžalovať alebo vyrozprávať. Preto tie smutné piesne. Fujara sa nevyužívala pri tanci, bol to sólový nástroj. A keďže aj Horehronie je známe takými ťahavými, smutnými pesničkami, tak som mal k tomu veľmi blízko. Tým, že som chodil po festivaloch, tak som si všimol pri jednotlivých fujaristoch spôsob hry, prejav a skúšal som.

Viem, že hráte v jednom súbore. Povedzte nám o tom niečo.

Áno, v Banskej Bystrici sme v roku 2000 založili fujarové trio s názvom *Javorová húžva*. Myslím, že je veľmi významné. Medzi najvýznamnejšie udalosti, pri ktorej sme prezentovali hru na fujare bola návšteva svätého otca Jána Pavla II. v Banskej Bystrici v roku 2003. Keď prichádzal, tak my sme ho vítali hrou na fujary. Pre nás to bolo niečo výnimočné, úžasné a krásne. Veľa fujaristov malo túžbu zahrať pápežovi a neviem o tom, že by sa to niekomu podarilo. Preto si to veľmi vážime a dodnes sa tým pýšime a sme vďační, že práve my sme dostali tento dar a príležitosť.

Kto všetko s Vami hrá v tomto súbore a kde hrávate?

V tomto fujarovom triu účinkuje Daniel Mudrák (1954), Ján Kulfas (1959) a ja (1961). Dlhé roky sme so synom účinkovali aj vo folklórnom súbore *Bystrina*. A keď som v Banskej Bystrici spoznal viac folkloristov – sólistov, spevákov, s ktorými sme spolu aj účinkovali, vznikla myšlienka založiť skupinu. Tak potom v roku 2008 vznikol súbor s názvom *Pohronci*. Taký hnací motor boli Vianoce. Chceli sme nacvičiť Betlehemskú hru. Každý ovládame nejaké tie nástroje: fujary, píšťalky, heligónky, gajdy a pod. Tak sme sa dohodli a spolu s Mariánom Čupkom (choreograf folklórneho súboru *Mladosť* v Banskej Bystrici) sme dali dokopy Betlehemskú hru zo Šumiaca. A tam kde chodíme máme úspech. Každé Vianoce robíme koncerty pod

názvom *Pastierske Vianoce*, lebo vlastne pastieri boli prví, ktorí sa prišli pokloniť novonarodenému Ježiškovi. No a účinkuje tam Veronika Bodnáríková, Vladimír Homola, Marián Čupka, Daniel Mudrák, Ján Kulfas, môj syn Matúš Fiľo, Pavol Majerík a Pavol Fabík. V tomto zložení robíme aj veľké aj malé koncerty. Chodíme po festivaloch, najčastejšie v Kokave na Rimavicou, kde celý festival začína takými rozfukmi fujár a fujaristi sú rozostavaní po strechách. Je to pekné a zaujímavé.

Chodíte aj do zahraničia?

Samozrejme veľa sme prezentovali aj v zahraničí. Bolo by to na dlho, ale spomeniem aspoň také významné. V Holandsku sme boli na festivale krajín celého sveta, kde ľudia prezentujú hru na tradičné ľudové nástroje. Ďalej Belgicko, Francúzsko a okolité štáty.

Nakoniec ešte povedzte niečo sám o sebe.

Tak také moje vyznanie: niekedy sa sám čudujem, že ma to ešte drží tak, ako keď som začínal, ale stále ma to naplňa. A najkrajšie pre výrobcu je to, keď drevu môže vdýchnuť život!

Flautistka Clara Nováková o fujare

„Fujara se mi vždy zdála fascinující, už i vzhledem. Když mi můj kamarád, slovenský skladatel Robert Rudolf přivezl před snad dvaceti lety do Paříže fujaru, vzbudilo to u mých známých dostatečný rozruch. V té době se ve Francii o fujare prakticky nevědělo, i když Francouzi jsou velmi mlsní na lidové nástroje a hudbu z celého světa, a to už od první Světové expozice v Paříži, tedy od konce 19. století. Později mi Robert Rudolf napsal skladbu pro Fujaru a Pedalofon, "Hamrofujara 1" a pro fujaru a elektroniku, "Hamrofujara 2". Argentinský skladatel Octavio Lopez zase napsal "Inside Outer Space" pro fujaru, flétnu a ensemble, kterou jsme premiérovali na festivalu "Kontempuls" v Praze se Smashensemble Salamanca. Měla jsem i několik improvizčních "sessions" s americkou klarinetistkou a skladatelkou Carol Robinson. S fujarou jsem hrála ve Francii, Španělsku a v Mexiku, a doufám že to bude pokračovat. Taky vím, že je čím dál tím více i zahraničních hráčů na fujaru, vím o jednom Francouzovi, bohužel si nevzpomínám na jméno. Celkově je škoda, že

my flétníci se tak málo zajímáme o lidové flétny. Přitom je to obrovská inspirace, hlavně pro soudobou hudbu. Myslím, že je absolutně nutné znát alespoň povrchně japonský Šakuhači, indickou Bansuri, čínskou Dhi, turecký a iránský Nej, jihoamerickou Kenu, a to mluvím jen o těch nejznámějších. Přitom existuje obrovské množství fléten a píšťal. Perkusionisti jsou v tomto daleko otevřenější, se mi zdá.“

Záver

Cieľom mojej práce bolo predstaviť najtradičnejší slovenský ľudový hudobný nástroj – fujaru. Keďže o priečnej flaute existuje dostatok informácií a bola už napísaná aj bakalárska práca o pikole, fenomén fujary sa mi zdal ako originálna téma prinášajúca veľa neobvyklých zaujímavostí. Už len to, že hra na fujaru je založená v podstate na prefukovaní do alikvotných tónov. Kaskádové násobenie flažoletových zlomov je nezameniteľný hudobný prvok. Pretože fujaru možno zaradiť do skupiny drevených dychových nástrojov, je tento nástroj môjmu odboru veľmi blízky. V práci som chcela poukázať na isté špecifiká tohto nástroja. Podarilo sa mi zistiť o fujare odkiaľ pochádza, a že sa zachovala vďaka ľudovým umelcom, ktorý sa zaujímajú o tento nástroj. Na výrobu fujary je potrebný čas, pretože schnutie dreva trvá aj rok a pol. Skladá sa z viacerých častí, ktoré sa vyrezávajú veľmi presne. Rozloženie hmatových otvorov nie je presne dané, ale každý výrobca ich vymeria po svojom. Akustické vlastnosti nástroja sú rozmanité, čo súvisí aj s repertoárom, ktorý je tiež v ľudovej hudbe veľmi pestrý. V jednej z kapitol je uvedený osobný rozhovor s fujaristom a výrobcom fujary pánom Michalom Filom, ktorý porozprával o tom, čo pre neho fujara znamená, a že je známa nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Nakoniec známa česká flautistka Clara Nováková povedala, že fujara je aj ňu fascinujúci hudobný nástroj, preto ju vlastní a absolvovala s ňou niekoľko významných koncertov. Tiež hovorí, že flautisti by mali poznať rôzne drevené dychové nástroje, ktoré sa podobajú na našu súčasnú flautu.

Stanovené ciele tejto práce sa podarilo splniť, nakoľko o tejto téme je dostatok informačných zdrojov a informátorov, ktorí sa tomu venujú v súčasnosti. Práca na tejto bakalárskej úlohe veľmi rozšírila moje obzory a obohatila nielen mňa, ale dúfam, že i možných ďalších čitateľov.

Použité informačné zdroje

E-GO s.r.o., *ÚLUV, Ústredie ľudovej umeleckej výroby* [online]. c2005. Dostupné z: <<http://www.uluv.sk/sk/>>.

ELSCHEK, Oskár. *Slovenské ľudové píšťaly a ďalšie aerofóny*. 1. vyd. Bratislava : VEDA, 1991. 232 s. ISBN 80-224-0096-3.

ELSCHEK, Oskár. *Fujara - The Slovak queen of European Instruments*. Bratislava : Music centre Slovakia, 2006. 110 s. ISBN 978-80-88884-91-0.

ELSCHEK, Oskár. *Fujara ako výtvarné dielo*. Bratislava : Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2009. 209 s. ISBN 978-80-88852-69-8

FILO, Matúš. *Problematika uchovávania výrobnnej a interpretačnej tradície významného fujaristu a píšťalkára Juraja Kubinca z Utekáča*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra etnológie a etnomuzikológie, 2012. 52 s. Vedúci bakalárskej práce : Doc. Ing. Karol Kočík, CSc.

FILO, Michal. *Fujary, píšťalky*. 1. vyd. Bratislava : Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2004. 31 s. ISBN 80-88852-31-5.

HAMAR, Juraj. *Tradičná a ľudová kultúra v dokumentoch UNESCO*. Bratislava : Slovenské centrum pre tradičnú kultúru, 2007. 109 s. ISBN 9788096969333.

HOLÍK, Dušan. *Fujarový spevník*. Krupina 2011. 136 s. ISMN: 979-0-9010004-2-1

KOBLÍČEK, Tibor. *Ľudové hudobné nástroje*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2007. 135 s. ISBN: 978-80-85169-93-5.

KOČÍK, Karol. *Fujara – hudobný nástroj a jeho hudba, prvok v reprezentačnom zozname NKD UNESCO*. (manuscript)

KRESÁNEK, Jozef. *Slovenská ľudová pieseň zo stanoviska hudobného*. 1. vyd. Bratislava: Národné hudobné centrum, 1997. 296 s. ISBN 80-88880-14-9.

LENG, Ladislav. *Hráme na fujare*. Banská Bystrica : Osvetový ústav, 1970.

LENG, Ladislav. *Slovenské ľudové hudobné nástroje*. 1. vyd. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1967. 304 s.

REAY, Lorna – KOČÍK, Karol. *Fujara and other wind Instruments of Central Slovakia*. Hertfordshire : World music publications, 2011. 111s

Zoznam informátorov

Michal Fiľo, nar. 1961

Flautistka Clara Nováková

Zoznam ilustrácií

Obrázok č. 1: Stavba fujary

Obrázok č. 2: Valaský spôsob držania fujary

Obrázok č. 3: Detviensky spôsob držania fujary

Obrázok č. 4: Vzdialenosti dierok prepočítané na akustické pomery

Zoznam príloh

Príloha č. 1: Podpoľanie (Z knihy *Panoráma ľudovej kultúry – Podpoľanie 1979*)

Príloha č. 2: Fujara

Príloha č. 3: Konštrukcia fujary. A – píšťalová trubica, B - zvukovod

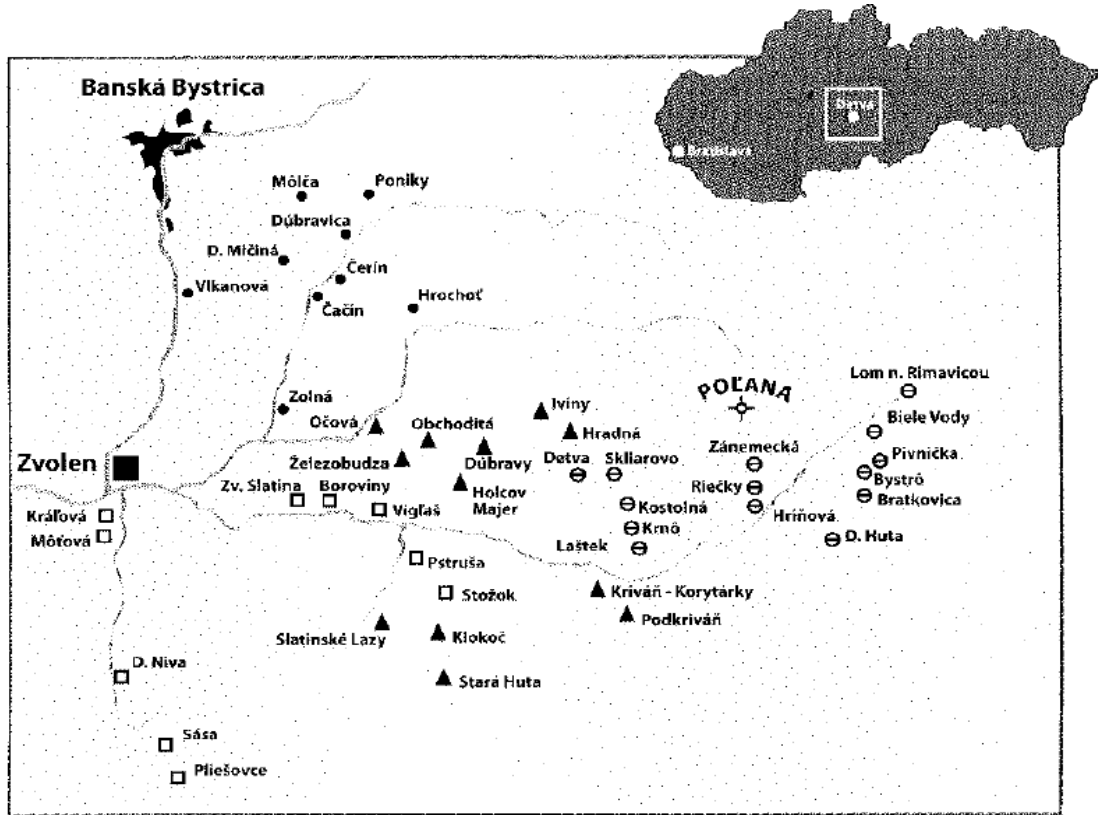
Príloha č. 4: Takzvaný „fujarový rozfuk“

Príloha č. 5: Hráč na fujaru

Príloha č. 6: Clara Nováková pri hre na fujaru (Monterrey, Mexiko)

Prílohy

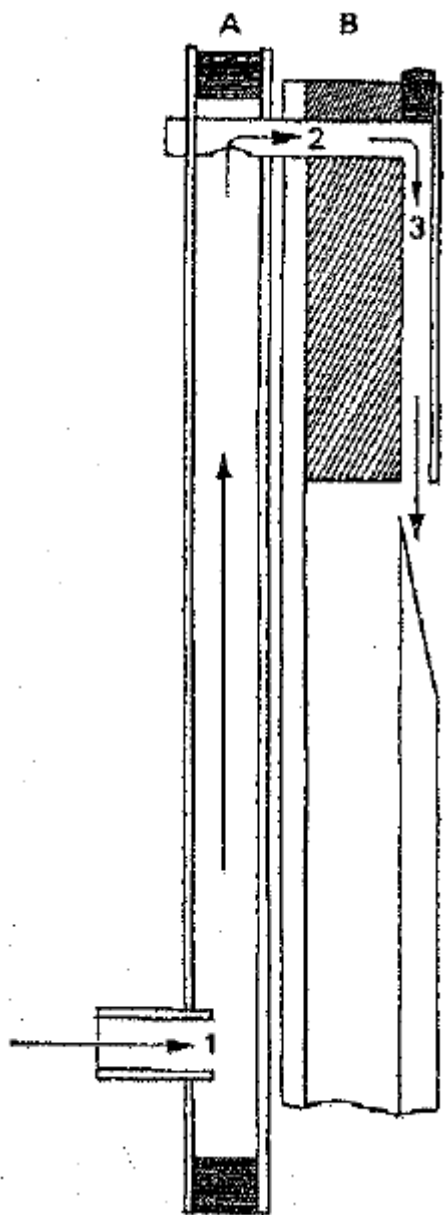
Príloha č. 1: Podpoľanie (Z knihy *Panoráma ľudovej kultúry – Podpoľanie 1979*)

Príloha č. 2: Fujara

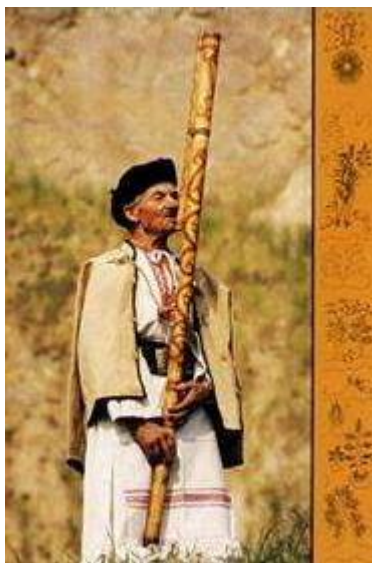
Príloha č. 3: Konštrukcia fujary. A – píšťalová trubica, B – zvukovod

Príloha č. 4: Takzvaný „fujarový rozfuk“

Príloha č. 5: Hráč na fujaru

Príloha č. 6: Clara Nováková pri hre na fujaru (Monterrey, Mexiko)

